

Streszczenie w języku polskim

Kamil Długosz

Czynnik wieku w zaawansowanym stadium akwizycji języka drugiego:
szyk wyrazów w zdaniu w języku niemieckim u dzieci dwujęzycznych
(bilingwizm polsko-niemiecki)

Kontekst pracy i uzasadnienie podjęcia problemu badawczego

Niniejsza praca powstała w ramach projektu badawczego *Polsko-niemiecki bilingwizm dzieci: wiek rozpoczęcia przyswajania języka a sukces długoterminowego rozwoju językowego*, który był realizowany w latach 2016-2020 pod kierownictwem prof. UAM dr hab. Aldony Sopoty z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i prof. dra Bernharda Brehmera z Uniwersytetu w Greifswaldzie.

W badaniach nad wielojęzycznością często podkreśla się fakt, że obecnie ponad połowa populacji świata jest co najmniej dwujęzyczna. Posługiwanie się dwoma językami należy do codzienności mieszkańców wielu zakątków świata. Dwujęzyczność staje się w ostatnich latach także częścią krajobrazu środkowoeuropejskiego, który kształtowany jest przez napływ migrantów. W 2018 roku już co czwarta osoba w Niemczech miała tło migracyjne, a Polska zajmowała drugie miejsce wśród krajów pochodzenia zaraz po Turcji. W takich okolicznościach dochodzi siłą rzeczy do spotkania wielu kultur, ale także – jeśli nie przede wszystkim – wielu języków. Rodzi to nagłą potrzebę zajęcia się kwestią współistnienia wielu języków w jednym społeczeństwie, ale również w jednym umyśle. Szczególnie ten drugi aspekt zdaje się być interesujący z perspektywy poznawczej, ale też praktycznej. Badanie procesów leżących u podstaw nabywania i posługiwania się wieloma językami pozwala bowiem z jednej strony na wgląd w funkcjonowanie ludzkiego umysłu, z drugiej zaś umożliwia np. optymalizację kształcenia językowego i diagnostyki językowej dzieci z tłem migracyjnym. Szczególne miejsce wśród badań nad wielojęzycznością indywidualną zajmują badania nad dziecięcą akwizycją języka drugiego, którym poświęca się w ostatnich latach coraz więcej uwagi w debacie naukowej. Badacze starają się m.in. opisać i wyjaśnić, jak przebiega rozwój dwujęzyczności u dzieci.

Niniejsza praca stanowi przyczynek do tych starań. Skupiając się na rozwoju językowym dzieci polskojęzycznych, które nabywają język niemiecki jako swój język drugi, poszerza perspektywę badawczą na parę językową, której nie poświęcono dotychczas zbyt wiele uwagi. Przeprowadzone badanie skupia się na akwizycji kompetencji składniowej w języku niemieckim, która została już wprawdzie dość dobrze zbadana (por. np. Habertzettl, 2005; Chilla, 2008; Sopata, 2010), jednak z wyłączeniem późniejszych faz rozwojowych. Niezbadany pozostaje także wpływ wielorakich czynników, które mają wpływ na zaawansowane stadia akwizycji składni w języku niemieckim, takich jak długość kontaktu z językiem czy ilość inputu językowego. Wpływ wieku pierwszego kontaktu z językiem drugim na przebieg i stan końcowy akwizycji jest jedną z najbardziej kontrowersyjnych kwestii w badaniach nad przyswajaniem języka, która – mimo intensywnej pracy wielu badaczy – wciąż pozostaje przedmiotem sporów. Badania poświęcone rozwojowi składni w języku niemieckim u dzieci wskazują na istotne różnice między poszczególnymi profilami akwizycyjnymi w zależności od wieku pierwszego kontaktu z językiem. Niewiele jednak wiadomo o jego długoterminowych skutkach. Ponadto dostępne badania koncentrują się głównie na produkcji językowej dzieci, nie podejmując próby równoczesnego zgłębienia produkcji i rozumienia wzgl. interpretacji tych samych zjawisk składniowych. Intencją autora było wypełnienie tych luk badawczych.

Cel pracy i pytania badawcze

Głównym celem niniejszej pracy było zbadanie dziecięcej akwizycji szyku wyrazów w zdaniu w języku niemieckim w zaawansowanym stadium rozwoju językowego. Zostało ono zdefiniowane na podstawie literatury przedmiotu jako stadium następujące po 18 miesiącu kontaktu z językiem niemieckim. W badaniu zbadano kompetencję dzieci w zakresie następujących zjawisk składniowych:

- inwersja w zdaniu deklaratywnym (XVS),
- kłamra werbalna (SOV_{-fin}),
- szyk końcowy (SOV_{+fin}),
- pozycja negatora *nicht* względem czasownika finitywnego w zdaniu deklaratywnym.

Punktem wyjścia była identyfikacja trudności dzieci sukcesywnie dwujęzycznych z poszczególnymi zjawiskami składniowymi na podstawie popełnionych błędów, by móc następnie określić wpływ badanych czynników na kompetencję składniową dzieci dwujęzycznych. Do owych czynników należał przede wszystkim wiek pierwszego kontaktu z

językiem, ale też wiek dziecka w momencie badania, długość kontaktu z językiem i input kumulatywny. W pracy postawione zostały następujące pytania badawcze:

1. Jak rozwijają się poszczególne zjawiska składniowe w zaawansowanym stadium akwizycji języka drugiego u dzieci?
2. Czy dzieci dwujęzyczne sukcesywnie różnią się od dzieci dwujęzycznych symultanicznie i dzieci monolingwalnych w odniesieniu do kompetencji składniowej w zaawansowanym stadium akwizycji języka?
3. Jaki wpływ ma wiek pierwszego kontaktu z językiem na akwizycję szyku wyrazów w zdaniu w zaawansowanym stadium rozwoju języka drugiego?
4. Jaki wpływ mają długość kontaktu z językiem, input kumulatywny i wiek dziecka na akwizycję szyku wyrazów w zdaniu w zaawansowanym stadium rozwoju języka drugiego?
5. Który czynnik ma największy wpływ na akwizycję szyku wyrazów w zdaniu w zaawansowanym stadium rozwoju języka drugiego?
6. Czy istnieją różnice między produkcją a interpretacją w poszczególnych grupach?

Praca miała także na celu zbadanie ogólnej kompetencji gramatycznej dzieci i czasu reakcji w zadaniach eksperymentalnych (por. poniżej). W odniesieniu do nich zostały dodatkowo postawione następujące pytania badawcze:

7. Czy dzieci dwujęzyczne sukcesywnie różnią się od dzieci dwujęzycznych symultanicznie i dzieci jednojęzycznych odnośnie do ogólnej kompetencji gramatycznej i czasu reakcji w zadaniach eksperymentalnych?
8. Który z czynników ma największy wpływ na ogólną kompetencję gramatyczną i czas reakcji w grupie dzieci dwujęzycznych sukcesywnie?

Metodyka badania

W badaniu wzięło udział łącznie 79 dzieci, w tym 25 dzieci dwujęzycznych sukcesywnie (wiek pierwszego kontaktu: 3;1 – 11;0), 20 dzieci dwujęzycznych symultanicznie, których kontakt z językiem niemieckim nastąpił do trzeciego roku życia włącznie, 12 dzieci dwujęzycznych symultanicznie, które nabywały język niemiecki od urodzenia i 22 niemieckich dzieci jednojęzycznych. Trzy ostatnie grupy posłużyły jako grupy kontrolne w celu porównania kompetencji dzieci dwujęzycznych sukcesywnie nie tylko z dziećmi jednojęzycznymi, co jest często krytykowane przez badaczy, ale również z dziećmi dwujęzycznymi symultanicznie.

Długość kontaktu z językiem niemieckim w grupie dzieci dwujęzycznych sukcesywnie wynosiła od 18 miesięcy wzwyż (średnio 3;11). Wszystkie dane na temat dzieci zostały pozyskane przy pomocy kwestionariusza, który został wypełniony razem z rodzicami osobiście lub przez telefon. Szczegółowe informacje na temat wszystkich grup znajdują się w tabeli w rozdziale 5.2.

W ramach badania poprzecznego zostały przeprowadzone cztery zadania badające produkcję (1, 2) i reprezentację (3, 4):

1. *The Multilingual Assessment Instrument for Narratives (MAIN-Test)*

Main-Test został zaprojektowany przez Gagarinę i współpracowników (2012) jako narzędzie badające umiejętności dzieci wielojęzycznych w zakresie produkcji językowej. Jest to narzędzie uniwersalne, które może zostać zastosowane do produkcji w każdym języku. Zadanie polegało na tym, że dzieci opowiadały historię na podstawie sześciu obrazków. Dodatkowo dzieci zostały poproszone o udzielenie odpowiedzi na kilka pytań związanych z historią. Opowiadania zostały nagrane, stranskrybowane w programie EXMARaLDA i przeanalizowane pod kątem występowania pozycji czasownika i negatora w zdaniu. Oddzielnie przeanalizowano pozycję czasownika w zdaniach ze spójnikiem *weil* (szyk kanoniczny vs. szyk końcowy) oraz typ elementu poprzedzającego czasownik w zdaniach z inwersją (przysłówek vs. fraza przyimkowa).

2. *Sentence Repetition Task*

W tym zadaniu dzieci zostały poproszone o powtórzenie poprawnych zdań zawierających docelowe zjawiska składniowe. Między prezentacją zdania a powtórzeniem go dzieci miały wykonać test Stroopa, by uniknąć biernej imitacji zdań. Powtórzone zdania zostały nagrane, stranskrybowane w programie Excel i przeanalizowane w odniesieniu do pozycji czasownika i negatora. Dodatkowo przeanalizowano ogólną poprawność morfologiczną i składniową zdań, by uzyskać informację o ogólnej kompetencji gramatycznej dzieci. Użyte zdania znajdują się w tabeli 29.

3. *Forced Choice Task*

W tym zadaniu dzieci miały do wyboru dwie odpowiedzi na pytanie, jedną poprawną i jedną błędną. Dzieci musiały zdecydować, która z nich brzmiała „lepiej”, przez co uniknięto informacji o gramatyczności zdań, która mogła być problematyczna dla dzieci. Odpowiedzi dzieci zostały przeanalizowane pod względem poprawności i czasu reakcji. Lista użytych zdań znajduje się w tabeli 30.

4. *Grammaticality Judgment Task*

W tym zadaniu dzieciom zostały zaprezentowane pytanie/kontekst i odpowiedź. Dzieci musiały zdecydować, czy odpowiedź brzmiała „dobrze” czy „źle”. Przeanalizowano poprawność decyzji dzieci dla poszczególnych zjawisk składniowych oraz czas podejmowania decyzji dla wszystkich zdań razem, by uzyskać ogólną informację o czasie reakcji, niezależnie od badanego zjawiska. Lista użytych zdań znajduje się w tabeli 31.

Zdania w zadaniach eksperymentalnych zostały zaprezentowane zarówno w formie wizualnej na ekranie laptopa, jak też w formie audytywnej przez słuchawki. Do zaprojektowania i przeprowadzenia zadań eksperymentalnych użyto programu E-Prime 2.0 Professional SP2-Software. Zadania miały formę gier, by wzbudzić zainteresowanie dzieci. Badanie miało miejsce w cichym pomieszczeniu w domu lub w szkole. W nagrodę za udział w badaniu dzieci otrzymały drobne prezenty.

Wyniki badania i odpowiedzi na pytania badawcze

Badanie pokazało, że dzieci dwujęzyczne sukcesywnie nie wykazują żadnych problemów rozwojowych w zakresie składni w zaawansowanym stadium akwizycji języka drugiego. Po 18 miesiącach kontaktu z językiem niemieckim ich kompetencja składniowa nie różni się istotnie od kompetencji dzieci jednojęzycznych i dzieci dwujęzycznych symultanicznie, które miały kontakt z oboma językami od pierwszych miesięcy życia. Poprawność, którą osiągają dzieci dwujęzyczne sukcesywnie w zadaniach badających produkcję językową, tj. *Sentece Repetition Task* i *MAIN-Test*, przekracza dla każdego badanego zjawiska 80 %. Łączna poprawność dla wszystkich zjawisk syntaktycznych w obu zadaniach w tej grupie wynosi średnio 96 %. Świadczy to o tym, że okres 18 miesięcy jest wystarczający dla dzieci rozpoczynających akwizycję języka niemieckiego między 3 a 11 rokiem, by przyswoić główne regularności składniowe języka niemieckiego pozwalające na tworzenie zdań prostych i złożonych. W zadaniu *MAIN-Test* przeanalizowano dodatkowo konteksty, w których dzieci zastosowały inwersję. Okazało się, że nieliczne błędne struktury z czasownikami finitywnymi na trzeciej pozycji w zdaniu prostym (*V3) rozpoczynają się niemal wyłącznie przysłówkiem *dann*, co wiąże się prawdopodobnie z jego częstym występowaniem w sekwencjach narracyjnych. Oddzielnie potraktowano także zdania podrzędnie złożone ze spójnikiem *weil* ze względu na tendencję we współczesnej niemczyźnie do zastępowania w takich zdaniach szyku końcowego (SOV) szykiem kanonicznym (SVO). Okazało się, że dzieci dwujęzyczne sukcesywnie stosują istotnie częściej szyk kanoniczny (48 %) niż dzieci jednojęzyczne (7 %) ($p = 0,001$). W zadaniach badających reprezentację, tj. *Grammaticality Judgment Task* i *Forced Choice Task*,

dzieci dwujęzyczne sukcesywnie także osiągają bardzo wysoką poprawność, która – podobnie jak w zadaniach badających produkcję – wynosi każdorazowo ponad 80 %, z wyłączeniem poprawności dla klamry werbalnej, która okazała się być niska we wszystkich badanych grupach ze względu na konstrukcję jednego ze zdań eksperymentalnych. Łączna poprawność dla wszystkich zjawisk syntaktycznych w obu zadaniach jest w tym przypadku jednak niższa i wynosi 83 %. Różnica w poprawności między produkcją a reprezentacją wynosi zatem 13 % i jest istotna statystycznie ($p = 0,023$). Warto podkreślić, że w pozostałych grupach różnica ta nie występuje. Podsumowując wyniki dzieci w zakresie składni należy podkreślić, że żadne z badanych zjawisk nie sprawiało im istotnie większych problemów. Oznacza to, że wszystkie zjawiska zostały przyswojone na tym samym, wysokim poziomie i stanowią część gramatyki mentalnej dzieci.

Oprócz kompetencji dzieci w zakresie badanych zjawisk składniowych przeanalizowana została ogólna poprawność gramatyczna w zadaniu *Sentence Repetition Task* oraz czas reakcji w zadaniach *Grammaticality Judgment Task* i *Forced Choice Task*. W przypadku czasu reakcji potraktowano wszystkie zdania eksperymentalne razem, nie rozróżniając między badanymi zjawiskami składniowymi. W przeciwieństwie do wyników dotyczących kompetencji syntaktycznej, dzieci dwujęzyczne sukcesywnie osiągają istotnie niższy poziom ogólnej kompetencji gramatycznej w porównaniu do dzieci dwujęzycznych symultanicznie nabywających oba języki od urodzenia ($p = 0,012$) i dzieci jednojęzycznych ($p < 0,001$). Co się tyczy czasu reakcji, można zaobserwować tylko jedną istotną różnicę w zadaniu *Grammaticality Judgment Task* między dziećmi dwujęzycznymi sukcesywnie a dziećmi dwujęzycznymi symultanicznie, których kontakt z językiem niemieckim rozpoczął się między 2 miesiącem a 3 rokiem życia ($p = 0,028$); dzieci dwujęzyczne sukcesywnie potrzebują średnio o 1020 milisekund więcej na ocenę poprawności badanych struktur.

W celu ustalenia wpływu badanych czynników, tj. wieku pierwszego kontaktu z językiem, długości kontaktu z językiem, inputu kumulatywnego i wieku dziecka, przeprowadzono analizę regresji. Ponieważ zmienne okazały się powiązane ze sobą liniowo, co oznacza na przykład, że z rosnącym wiekiem dzieci zwiększa się równocześnie długość kontaktu z językiem, zdecydowano się przeprowadzić regresję grzbietową, która częściowo znosi problem współliniowości zmiennych niezależnych. Wykluczono jednak input kumulatywny, który silnie korelował z długością kontaktu z językiem. Kluczowe było zachowanie trzech pozostałych zmiennych w modelach regresji ze względów metodologicznych (por. Stevens, 2006). W przeciwieństwie do pierwszej części wyników opisanej powyżej, która dotyczyła dzieci

dwujęzycznych sukcesywnie w porównaniu z pozostałymi trzema grupami, w analizie regresji połączono ze sobą dwie grupy, mianowicie dzieci dwujęzyczne sukcesywnie i dzieci dwujęzyczne symultanicznie z wiekiem pierwszego kontaktu mniejszym niż 3 lata, które na potrzeby dalszych analiz i dyskusji wyników zostały zdefiniowane jako *dzieci dwujęzyczne* (w opozycji do dzieci dwujęzycznych sukcesywnie). Miało to na celu wykluczenie przyjętego na podstawie literatury podziału dzieci ze względu na wiek pierwszego kontaktu, ponieważ analiza miała na celu zweryfikowanie zasadności takiego podziału. Innymi słowy, celem było najpierw określenie korelacji między wiekiem pierwszego kontaktu a wynikami dzieci, a następnie, dla tych obszarów, gdzie korelacje są istotne, określenie dokładnego wieku, który mógłby stanowić granicę między dwoma typami akwizycji. Wyniki pokazały, że wiek pierwszego kontaktu z językiem niemieckim nie koreluje z poziomem kompetencji dzieci w zakresie badanych zjawisk syntaktycznych. Oznacza to, że oddziaływania wieku pierwszego kontaktu z językiem niemieckim na rozwój składni, który jest konstytutywny dla wczesnych faz rozwojowych (por. np. Rothweiler, 2006; Sopata, 2009, 2010), nie jest już widoczny w zaawansowanym stadium akwizycji u dzieci, które rozpoczynają ją między 2 miesiącem a 11 rokiem życia. Nieliczne błędy, które dzieci dwujęzyczne popełniają w zadaniach badających reprezentację, dają się za to przewidzieć przy pomocy czynnika długości kontaktu z językiem niemieckim. Analiza regresji wykazała, że koreluje on silnie dodatnio z wynikami dzieci w zadaniach *Grammaticality Judgment Task* i *Forced Choice Task*. Oznacza to, że wraz z rosnącą długością kontaktu z językiem, liczba błędnych odpowiedzi w tych zadaniach maleje. Należy jednak jeszcze raz podkreślić, że liczba błędów jest ogólnie niewielka i nie różni się istotnie od liczby błędów w grupie dzieci jednojęzycznych. Istotnym predyktorem poprawności w tych zadaniach okazał się być też wiek dzieci – im starsze dzieci, tym wyższa poprawność.

Analiza regresji wykazała, że wiek pierwszego kontaktu z językiem niemieckim nie koreluje z poprawnością w zadaniach dotyczących składni. Okazał się być on jednak istotnym predyktorem ogólnej poprawności gramatycznej i czasu reakcji w grupie dzieci dwujęzycznych; wraz z rosnącym wiekiem pierwszego kontaktu ogólna poprawność gramatyczna zmniejsza się, a czas reakcji staje się dłuższy. Także w tym przypadku można stwierdzić korelacje z wiekiem dzieci – pozytywną dla poprawności i negatywną dla czasu reakcji. Oznacza to, że starsze dzieci osiągają wyższą poprawność gramatyczną, ale potrzebują więcej czasu na podjęcie decyzji w zadaniu *Grammaticality Judgment Task* niż dzieci młodsze. Warto podkreślić, że żadna z tych dwóch zmiennych zależnych nie koreluje z długością kontaktu z językiem, co oznacza, że błędy dzieci dwujęzycznych w zakresie ogólnej

kompetencji gramatycznej nie znikają z upływem czasu (średnia długość kontaktu wynosi 5;1 lat).

Dyskusja i interpretacja wyników

W odniesieniu do czynnika wieku w akwizycji języka drugiego, który był kluczowy dla niniejszej pracy, należy stwierdzić, że wiek pierwszego kontaktu z językiem niemieckim nie ma wpływu na kompetencję składniową dzieci dwujęzycznych sukcesywnie w zaawansowanym stadium rozwoju językowego. Oznacza to, że po 18 miesiącach kontaktu z językiem niemieckim – niezależnie od tego, kiedy on nastąpił – dzieci osiągają kompetencję składniową porównywalną do kompetencji składniowej dzieci dwujęzycznych symultanicznie i dzieci jednojęzycznych. W przypadku dziecięcej akwizycji języka drugiego nie może być zatem mowy o negatywnych skutkach wieku pierwszego kontaktu z językiem na długoterminowy rozwój w zakresie składni. Inaczej rzeczy się mają w odniesieniu do ogólnej kompetencji gramatycznej i czasu reakcji. Okazuje się bowiem, że są one zależne od wieku pierwszego kontaktu z językiem niemieckim; im późniejszy kontakt, tym niższy poziom kompetencji i dłuższy czas reakcji podczas oceny poprawności zdań. Pogłębione analizy wykazały, że dzieci dwujęzyczne, które rozpoczęły przyswajanie języka niemieckiego w wieku od 0 do 3 lat, osiągają taki sam wysoki poziom ogólnej kompetencji gramatycznej. Kompetencja gramatyczna dzieci, których kontakt z językiem niemieckim nastąpił po 3 roku życia, okazuje się być istotnie niższa (por. wykres w rozdziale 7.2). Oznacza to, że pierwsze frazy wrażliwe dla akwizycji języka drugiego kończą się już między 3 a 4 rokiem życia, potwierdzając tym samym granicę postulowaną przez Meisela (2006, 2008, 2007a, 2013) i potwierdzoną przez innych badaczy (Rothweiler, 2006; Sopata, 2009, 2010b). Określenie konkretnego wieku krytycznego w przypadku czasu reakcji było niemożliwe. Analiza wykazała wprawdzie, że czas reakcji wydłuża się wprost proporcjonalnie do wieku pierwszego kontaktu z językiem niemieckim, ale tylko wówczas, gdy kontakt ten miał miejsce do 4 roku włącznie (por. wykres w rozdziale 6.7). W przypadku dzieci, które rozpoczęły przyswajanie języka niemieckiego między 4 a 8 rokiem życia, czas reakcji staje się krótszy. Selektywność oddziaływań wieku pierwszego kontaktu z językiem, która jawi się na tle wyżej opisanych zależności, stanowi podparcie dla modularnej koncepcji ludzkiej umiejętności językowej.

Pozostałe czynniki, tj. długość kontaktu z językiem i wiek w momencie badania, mają wpływ na kompetencję składniową dzieci dwujęzycznych. Nieliczne błędy, które dzieci popełniają w zadaniach oceny poprawności zdań, znikają wraz z wiekiem i z rosnącą długością kontaktu z językiem niemieckim. Wpływ wieku, którego interpretacja nastęrcza więcej

problemów niż interpretacja wpływu długości kontaktu z językiem, został powiązany z ograniczeniami pamięci roboczej u młodszych dzieci oraz ze świadomością syntaktyczną, która rozwija się z biegiem lat. Input kumulatywny okazuje się być podrzędnym czynnikiem w kontekście akwizycji składni, ponieważ dzieci sukcesywne, które otrzymywały ponad dwa razy mniej inputu niż dzieci dwujęzyczne symultanicznie nabywające dwa języki od urodzenia, osiągają taką samą kompetencję składniową już po 18 miesiącach kontaktu z językiem niemieckim.

Nieliczne błędy popełniane przez dzieci dwujęzyczne w zadaniach badających reprezentacje syntaktyczne zostały przypisane wpływowi języka polskiego, jednak nie w formie transferu międzyjęzykowego, ponieważ liczne kryteria nie pozwalały na jego stwierdzenie. Błędne decyzje dzieci są raczej skutkiem działania mechanizmów przetwarzania językowego, które są specyficzne dla osób wielojęzycznych. Podczas wykonywania zadań język polski był aktywny w umyśle dzieci i wywierał wpływ na ich odpowiedzi. Wpływ języka polskiego był także widoczny podczas produkcji zdań ze spójnikiem *weil*, w których dzieci dwujęzyczne sukcesywnie stosowały szyk kanoniczny.

Wyniki pracy zostały także przedyskutowane w świetle generatywnej teorii akwizycji języka drugiego oraz w kontekście wyzwań, jakie stawia diagnostyka językowa dzieci z tłem migracyjnym, proponując praktyczne implikacje dla diagnostów rozwoju dzieci dwujęzycznych nabywających język niemiecki jako język drugi. Kluczowe było wskazanie na cechy niezaburzonej akwizycji języka drugiego, które mogłyby błędnie zostać uznane za markery kliniczne zaburzeń językowych.

Podsumowując należy stwierdzić, że poziom kompetencji składniowej w zaawansowanym stadium dziecięcej akwizycji języka drugiego nie jest uwarunkowany wiekiem pierwszego kontaktu, lecz przede wszystkim długością kontaktu i wiekiem dziecka. Poziom ogólnej kompetencji gramatycznej i czas reakcji podczas oceniania poprawności zdań jest natomiast determinowany przez wiek pierwszego kontaktu, ale nie przez długość kontaktu. Jeśli kontakt z językiem drugim następuje po 3 roku życia, dzieci osiągają istotnie niższy poziom kompetencji gramatycznej. Pierwsze zmiany jakościowe w mechanizmie akwizycji języka zachodzą zatem już między 3 a 4 rokiem życia i mogą być widoczne w kompetencji gramatycznej nawet po dłuższym kontakcie z językiem drugim.